AUT, XLIV, 2006, p. 11-18

NUME DE PERSONAJE DIN LITERATURA RUSĂ

de

Maria ANDREI

În literatura rusă există un număr foarte mare de nume cu o bogată valoare caracterologică. Numele de acest tip sunt fie mai vechi şi au la bază diferite porecle ori supranume, fie creaţii noi, proprii scriitorilor respectivi. Interesant este şi faptul că, în mod frecvent, descrierea personajului este o continuare şi, în acelaşi timp, o completare a sensului existent în apelativul care stă la baza numelui sau poreclei respective[1]. Pe de altă parte, însuşi numele personajelor contribuie la caracterizarea lor, sugestionând cititorului unele trăsături pe care autorul le are în vedere. Prin urmare, portretul realizat de autor se află într-o îmbinare armonioasă cu sensul apelativului de la care s-a format numele.

În literatura beletristică adeseori sunt utilizate sensurile simbolice ale numelor – sensuri ascunse, descoperite în subtextul operei. Funcţia simbolică a numelui este, câteodată, estompată în mod conştient de scriitor, pentru ca numele să pară mai natural. În acest sens, ca teme antroponimice se folosesc, printre altele, apelative dialectale: ***Baraboşev*** *‹ барабош = пустомеля* „flecar”, ***Knurov*** *‹ кнур = каба* „porc mistreţ”, „vier”, ***Mizghir*** (dialectul nordic) *‹ тарантул*, *ядовитый паук* „păianjen otrăvitor”, ***Şalâghin*** *‹* (dialect) *шаль = блазь* „prostie”, „gărgăuni”, „toane” sau *‹ шалыга* (*Dicţionarul* lui V. I. Dal’) „minge”, „balon” sau *шалыга = плеть* „gârbaci”, „cravaşă” (la A. N. Ostrovski), ***Brudastâi***, care dialectal semnifică *пес с торчащей шерстью и с усами* „căţel cu blana atârnând şi cu mustăţi”, ***Furnacev*** *‹ фурнуть = швырнуть* „a arunca, a azvârli, a risipi”[2].

Datorită formei transparente, cât şi datorită rolului important la nivelul contextului, numele poate fi perceput în mod diferit de către cititor. Uneori

[1] Vezi Alla Vinţeler, O. Vinţeler, *Câteva consideraţii pe marginea onomasticii literaturii ruse*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 168.
[2] Е. Б. Магазаник, *Ономатопоэтика или* ***говорящие имена*** *в литературе*, Ташкент, 1978, p. 50.

BDD-A6371 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

chiar şi pentru acelaşi cititor sunt posibile asociaţii „etimologice” diferite. Din cumularea lor rezultă un fascicul de imagini care permit o caracterizare completă a personajului.

Sensul suplimentar al numelui poate fi decodificat fără a recurge la asociaţii de genul celor arătate mai sus, ca în cazul numelui de familie ***Pobedonosikov*** la V. Maiakovski. Aici asociaţiile pe baza noţiunii *pobeda* „victorie” şi *nosik* „năsuc” ne conduc spre ceva neobişnuit, absurd şi chiar stupid. Totuşi, toate aceste asociaţii îşi găsesc loc în imaginea unitară a eroului respectiv, al cărui nume e, desigur, o parodie onomastică a celebrului preşedinte al Sinodului – ***Pobedonoscev***.

Când asociaţiile pe baza numelui nu pot fi reunite la nivelul unui context, ele vor da naştere la imagini de sine stătătoare ale denotatului, caracterizându-l din perspective diferite. Numele de familie ***Murzavetskaia*** la A. N. Ostrovski permite, în primul rând, asociaţii cu cuvintele ***мерзавец*** „ticălos”, „mârşav”, „nemernic”, ce dezvăluie o caracteristică morală a eroinei, şi, în al doilea rând, asociaţii cu cuvântul oriental ***мурза***, aluzie ironică la o origine străină a aristocratei care, din păcate, este „cu adevărat rusă”. Mai mult, numele de familie ***Murzavetskaia***, prin forma ***мурза,*** poate genera asociaţii de natură istorică, la fel ca şi numele de familie ***Mamaev*** (*Mamai*), ***Kuciumov*** (*Kucium*) de origine tătară, legate de barbaria şi despotismul jugului tătar.

Un nume literar poate trezi la cititori alte conotaţii decât cele vizate de autorul operei literare. Numele de familie al unuia dintre personajele lui N. V. Gogol este ***Paciuk*** şi provine din apelativul omonim de origine ucraineană cu sensul „şobolan”. Cititorul care nu cunoaşte limba ucraineană descoperă în acest nume, pe fondul limbii ruse, doar conotaţia negativ-emoţională, generată de asocierea cu sufixul rusesc cu valoare negativ-afectivă *-uk* (*дундук* „om prost, greu de cap”, *фетюк* „prostovan”, *гадюка* (fig.) „viperă, scorpie”, *злюка* „om rău”, „viespe”, „pacoste”, „scorpie”), dar nu înţelege sensul material – „şobolan”.

Când F. M. Dostoievski a ales pentru ***Svidrigailov*** numele de familie, nu a avut în vedere o temă pronunţat semnificativă, care să-i confere un sens simbolic. Selectând forma ***Svidrigailov***, autorul a avut în vedere valoarea ei negativ-afectivă vag resimţită, care poate fi pusă în contul unei sonorizări neobişnuite pentru cititorul de rând.

F. M. Dostoievski, arată L. V. Uspenski, s-a străduit ca prin forma sonoră a numelui să exprime esenţa personajului, trăsăturile lui morale. Uneori numele ***Svidrigailov*** are o sonoritate care îţi insuflă „dezgust”, „ostilitate”, „un sentiment de groază faţă de eroul, pe bună dreptate, rău, negativ, respingător”[3].

[3] Л. В. Успенский, *Слово о словах*: *Ты и твое имя*, Ленинград, 1962, p. 505.

BDD-A6371 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

Cititorul, cunoscător al dialectelor sud-vestice ale Rusiei, poate descoperi în acest nume tema ***свидый*** = *кислый*, *оскомистый* „acru”, „strepezit”, (fig.) „a-i fi cuiva lehamite” şi ***гаило*** = *хаило*, *пасть* „gură”, „bot”, fără a mai vorbi de *ругать*, *изругать* (*хулу*) „a ponegri, a împroşca”. Astfel, *ostilitatea* conținută în nume capătă o fundamentare evidentă.

Conotații morale pot rezulta din corelarea numelui cu alte nume în contextul aceleiaşi opere literare sau chiar în opere literare diferite şi la scriitori diferiți. Numele eroului lui M. Ju. Lermontov – ***Maksim Maksimâci*** – îşi evidențiază trăsătura caracteristică atunci când este comparat cu numele altor personaje ale romanului: cu numele de familie al eroului principal, *Peciorin*, cu numele exotic oriental *Bela* şi cu numele aristocratic europenizat *Meri*. Astfel, ***Maksim Maksimâci*** apare ca un nume *obişnuit*, *simplu*; *simplitatea* numelui este intensificată şi de procedeul repetiției, pe care autorul îl foloseşte pentru formarea patronimicului ***Maksimâci***, îmbinare specifică tradiției populare ruse.

Astfel de „interferențe” pot fi realizate şi prin reactualizarea frazeologismelor, prin preluarea numelui din proverbe şi zicători, din asociații cu nume întâlnite în alte opere literare, din asociații cu nume de personaje reale. Aşa, de exemplu, la N. A. Nekrasov întâlnim numele de persoană ***Iakim Nagoi***, îmbinarea între nume şi poreclă de la frazeologismul ***яко наг, яко благ***, care înseamnă „simplu”, dar are şi *conotația* „ironic”. Acest tip de nume este frecvent şi la F. M. Dostoievski. Numele ***Foma Fomâci*** provine de la proverbul *На безрыбье рак - рыба*, *на безлюди и* ***Фома - дворянин*** „În lipsă de peşte şi racul este peşte, în lipsă de oameni şi ***Foma*** este nobil!”.

Numele cneazului ***Mâşkin***, care este foarte sărac, provine de la ***мышь*** „şoarece” şi se asociază cu zicătoarea: ***беден как церковная мышь*** „Sărac ca un şoarece de biserică”.

Conotații intertextuale sunt conținute în nume de familie precum ***Nedotâkin*** şi ***Dvoekurov*** la M. E. Saltâkov-Şcedrin, care pot fi asociate cu ***Polutâkin*** la I. S. Turgheniev, cu ***Troekurov*** la A. S. Puşkin ori cu numele ***Liovenka*** şi ***Borenka*** la F. M. Dostoievski sau cu ***Levon*** şi ***Borenka*** la A. S. Griboedov.

În operele sale satirice, scriitorul M. E. Saltâkov-Şcedrin[4] amplifică trăsătura conținută în forma internă transparentă a numelui prin includerea în context a cuvintelor-etimon care servesc ca bază etimologică. Dacă acesta din urmă este o denumire de animal, insectă etc., contextul cuprinde şi trăsăturile lor. Prin transfer semantic, ele devin trăsături de bază ale

[4] М. Е. Салтыков-Щедрин, *Собрание сочинений*, том 5, том 6, Москва, 1951; idem, *Opere*, vol. 5, vol. 6, Bucureşti, 1961.

BDD-A6371 © 2006 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

purtătorului numelui, îndeplinind şi o funcţie expresivă. Numele reflectă caracterul şi conduita purtătorului, fiind, parcă, ales conform zicătorii: *по шерсти и кличка* „spune-mi cine eşti, ca să-ţi spun cum te numeşti”.

De exemplu: (Lukianâci spune):

*„– **Заяц** из Долгинихи приехал.*

*– [...] **Зайцем прозван** оттого, что он на всяком месте словно бы из-под куста выпрыгнул”*[5] (Благонамеренные речи).

În partea a doua (***зайцем прозван*** „e poreclit *iepure*”), cuvântul ***заяц*** „iepure” are o funcţie dublă: pe de o parte, apare ca poreclă a personajului, iar pe de altă parte, datorită construcţiei comparative *словно бы из-под куста выпрыгнул* „parcă ar fi sărit din tufiş”, îşi păstrează sensul direct, comun. Sau,

„– ***Солитер****-то ты думаешь, как пролез*?

*– **Солитер**-то*! *Так*, *сам собой*... *На то он и **солитер***!

– Нет, *он сперва **в камердинера влез***, *а потом уж и*...”[6] (Культурные люди) (*солитер* „tenie”, „panglică”).

Sintagma ***в камердинера влез*** „s-a dat bine pe lângă camerier” fixează trăsătura de bază care a determinat selecţia formei interne. Pe lângă conotaţii moral-etice: *făţărnicie*, *servilism* în faţa celor puternici, *distrugerea* cu orice preţ a celor slabi, numele conţine şi conotaţia depreciativă „dispreţ” şi „desconsiderare” faţă de persoana care, în scopuri personale, foloseşte asemenea mijloace de parvenire.

Corelarea formei interne a numelui şi a contextului poate fi atât de bine realizată, încât în etimon coexistă, sensul direct cu cel figurat:

[Profesorul de limba rusă îl întreabă pe ***Oslikov*** *‹ oslik* „măgăruş”]

„– *Господин **Осликов***! „***Осел*** *и соловей*” – *Какая это часть речи*?

– Глагол-с.

– Извольте спрягать!

*– Я **осел** и соловей*, *ты **осел** и соловей*, *он*...”[7] (Господа ташкентцы).

---

[5] „– A venit **Iepurele** din Dolghiniha.

– [...] E poreclit **Iepure** pentru că răsare în tot locul, parcă ar ciuşti din tufiş. Unde nu vrei, acolo e” (M. E. Saltâkov-Şcedrin, *Opere,* vol. 6, *Vorbe leale*, p. 166).

[6] „– [...] **Soliter** cum crezi că a răzbit?

– Ei, **Soliter** ar fi răzbit şi aşa, singur... Nu degeaba i se spune **Soliter**...!

– Nu, la început **s-a dat bine pe lângă camerier** şi abia după aceea...” (Idem, *Opere,* vol. 6, *Oameni civilizaţi*, p. 629).

[7] „– Domnule **Oslikov**, «Măgarul şi privighetoarea» – ce parte de cuvânt este?

– E verb.

– Pofteşte de-l conjugă.

BDD-A6371 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

Utilizarea substantivului ***осел*** „măgar” în denumirea fabulei, unde semantica cuvântului este îngreunată de interacțiunea sensului direct şi a celui figurat, şi în contextul următor, orientat spre sensul figurat al cuvântului ***осел*** „măgar”, amplifică trăsăturile caracteristice ale formei interne a numelui de familie ***Oslikov***. Ca urmare, ironia devine sarcasm caustic.

Contextul care actualizează forma internă a unui nume de familie compus include, de cele mai multe ori, îmbinări ale cuvântului-etimon. Îmbinări de acest tip au dobândit în timp, la nivelul limbii, şi sensurile figurate. Baza lor figurativă este însă evidentă, căci cuvintele-etimon nu şi-au pierdut sensul direct. Ca atare, imaginea figurativă a îmbinărilor respective este extinsă, cu ajutorul contextului, şi asupra numelui de familie. El dobândeşte astfel puternice conotații satirice. De exemplu:

„*Фамилия Прокопа* - ***Лизоблюд***, *из тех* ***Лизоблюдов***, *которые еще при царе Горохе* ***тарелки лизали*** ”[8] (Культурные люди).

Лизоблюд ‹ лизать „a linge”, блюдо = тарелка „farfurie”, лизать тарелки „a linge blide” **Лизоблюд =Lingeblide**.

Latura negativă a imaginii formei interne a numelui se reduce pe măsura dezvoltării psihologice a personajului. Forma internă a numelui constituie o antiteză a caracterului modificat al eroului.

Evidențierea formei interne a numelui poate fi realizată prin mijloace lexicale, aflate în strânsă legătură cu sensul real al cuvântului-etimon. De exemplu, *Mişa* ***Nagornov*** îi spune lui Prochodimțev:

„– *...чего у тебя никогда не будет в твоей адвокатуре – это возможность восходить по лестнице должностей, это возможность расширять твои горизонты и* ***встать*** *со временем* ***на ту высоту***, *с которой человеческие интересы кажутся каким-то жалким миражем, мгновенно разлетающимся при первом появлении из-за туч* ***величественного светила*** *государственности*!”[9] (Господа ташкентцы).

Substantivul ***высота*** „înălțime” face parte din aceeaşi grupă lexico-semantică cu ***гора*** „munte”, etimonul numelui de familie ***Nagornov***. Opoziția ***встать на высоту*** „a atinge o înălțime” - ***величественное***

– Eu măgarul şi privighetoarea, tu măgarul şi privighetoarea, el…” (Idem, *Opere,* vol. 5, *Domnii Taşkentieni*, p. 228).

[8] „Numele de familie al lui Prokop este **Lizobliud** – din spița **Lizobliudovilor**, care, încă din vremuri preistorice, se îndeletniceau cu **linsul blidelor**” (M. E. Saltâkov-Şcedrin, *Opere,* vol. 6, *Oameni civilizați*, p. 632).

[9] „– [...] Ceea ce n-ai să ai însă niciodată în avocatura ta – e posibilitatea de a urca treptele ierarhiei şi de **a ajunge** cu timpul, **la acea înălțime**, de unde toate preocupările omeneşti îți par un biet miraj nenorocit, care se spulberă de cum se iveşte de după nori o stea a aparatului de stat!” (M. E. Saltâkov-Şcedrin, *Opere,* vol. 5, *Domnii Taşkentieni*, p. 266).

BDD-A6371 © 2006 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

светило „stea, luceafăr grandios” – ***Nagornov*** decodifică ideea autorului despre erou.

Interesant este şi numele de familie ***Derunov*** (Благонамеренные речи) *‹ драть* „a bate”. La început, forma internă nu pare a fi în concordanţă cu profilul moral – liniştit, blând, modest al eroului. Pe parcursul naraţiunii, ea îşi „manifestă” adevăratul sens: „[...] *Osip Ivanovič* ***Derunov*** [...] *Это был монополист, который всякую чужую копейку считал гулящею и не успокаивался до тех пор, пока не* ***залучит все в свой карман***.

– [...] *Представь мне с мужика получать*! *Уж* ***я своего не упущу***, ***все до копейки выберу***! [...] я понимал довольно отчетливо, *что* ***Дерунов своего рода вампир***”[10] (Благонамеренные речи).

Cuvântul-etimon sau un dublet al lui poate preceda numele de familie, determinând apariţia unui calambur. Iată ce-i spune, de exemplu, Sergej Prokaznin baroanei despre ofiţerul ***Cybulja***:

„– [...] во всяком случае, *обожать* ***молоко*** *все-таки лучше, нежели обожать* ***лук***...! [...] *она с минуту в недоумении смотрела... и вдруг поняла*!

– *Ах, да! – почти вскрикнула она, весело хохоча*: – „***Лук***”,... „***Цыбуля***”... ***Лук***..., ***Цыбуля***... *обожать* ***Цыбулю***...”[11] (Благонамеренные речи).

Aici opoziţia ***молоко*** „lapte” – ***лук*** „ceapă” trezeşte involuntar în memorie trăsătura caracteristică *cepei* „care miroase urât”, iar următoarea opoziţie ***лук*** „ceapă” – ***цыбуля*** „ceapă” – ***Цыбуля*** transferă această trăsătură şi asupra formei interne a numelui de familie, ceea ce dă naştere calamburului şi, în mod evident, conotaţiilor morale şi depreciative.

Contextul care evidenţiază forma internă poate depăşi limitele unor fraze şi chiar ale unui paragraf. Repetarea cuvântului-etimon atrage atenţia asupra formei interne a numelui. De exemplu: „*Антон Валерянов* ***Стрелов*** *был мещанин соседнего уездного города, и большинство местных обывателей еще помнит, как он с утра до вечера* ***стрелой***

---

[10] „[...] Osip Ivanovici **Derunov** [...] un monopolist în lege, care socotea copeicile din buzunarul altora ca rătăcite din greşeală acolo şi nu se liniştea până nu le vedea pe toate în buzunarul său.

– [...] Dar de la cine trag eu folos dacă nu de la mujic? Numai că uite ce te sfătui eu creştineşte: nu te lua cu mujicul! Asta nu-i de tine! Lasă-mă pe mine să am eu de-a face cu el, **când e treaba de luat**! Că eu n-am să-i iert un ban de al meu, **am să scot de la el tot până la ultima copeicuţă**! [...] Am priceput destul de bine, că **Derunov** este, în felul său un **vampir**” (Idem, *Opere,* vol. 6, *Vorbe leale*, p. 129).

[11] „– [...] În orice caz, e mult mai bine să adori laptele, decât ... ceapa! [...] La rândul ei, m-a privit o clipă nedumerită ... şi deodată a priceput aluzia.

– Ah, da! A exclamat ea, râzând amuzată. «Ceapa»... «Ţâbulea»... Ceapa ... Ţâbulea ... Să-l adori pe Ţâbulea ...” (M. E. Saltâkov-Şcedrin, *Opere,* vol. 6, *Vorbe leale*, p. 410).

BDD-A6371 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

летал *по базару*, *исполняя поручения... купцов-толстосумов*. *Отсюда прозвище Антон-****Стрела***, *которое и оставалось за ним до тех пор*, *пока он сам не переименовал себя в* ***Стрелова***”[12] (Благонамеренные речи). ***Strelov*** *‹ стрела* „săgeată”, ***стрелой летал*** „alerga ca săgeata”.

Structura contextului maximal dă posibilitatea evidenţierii trăsăturii aflate la baza formei interne a numelui de familie – a *aviditǎţii* şi *lăcomiei*. Forma internă a numelui ajută la perceperea figurii simbolice a monopolistului hrăpăreţ, al cărui aspect exterior contrastează, în mod evident, cu esenţa caracterului său.

Evoluţia eroului, schimbarea caracterului lui atrage după sine modificarea încărcăturii semantice a formei interne a numelui: „*Ничего легкомысленного*, *напоминающего прежнюю*, *пущенную из лука стрелу*, *не осталось в этом человеке*. [...] *прежний худой и замученный Антошка*, *который ждал только мгновения*, *чтобы бежать вперед*, *куда глаза глядят*, *превратился в солидгого*, *преуспевающего купчину*, *с довольно объемистым брюшком, с широким лицом*, *с пушистой светло-русой бородкой и с узенькими*, *бегающими глазами*”[13] (Культурные люди).

Există însă cazuri când forma internă a numelui nu este motivată în niciun fel de context. Acestea sunt, de regulă, numele personajelor secundare, episodice etc. Forma internă a acestor nume este atât de transparentă din punct de vedere structural, încât nu necesită motivarea contextuală; ea apare fie ca o caracteristică, fie ca o aluzie la esenţa psihologică a personajului, trezeşte asociaţii care transferă numele într-un plan stilistic şi satiric negativ. De exemplu, generalul ***Golozadov*** *‹* ***голый*** „gol”, ***зад*** „partea dinapoi, dos, spate (al unui lucru)” sau *Ippolit Markelâci* ***Uduşiev*** *‹* ***удушье*** „sufocaţie, înăbuşire, astmă, strangulare” (Благонамеренные речи).

Analiza aspectelor lingvistice ale „manifestării” formei interne a numelui evidenţiază varietatea contextelor, complexitatea corelării numelui cu un context minimal sau maximal, acesta din urmă putând fi extins la sfera întregii culturi naţionale în care a funcţionat numele sau echivalentele sale onomastice.

---

[12] „Anton Valerianov **Strelov** era un târgoveţ din capitala judeţului vecin, şi cea mai mare parte a localnicilor îl mai ţineau minte cum **zbura ca o săgeată** prin piaţă, de dimineaţa până-n seară, îndeplinind poruncile şi comisioanele negustorilor graşi la pungă. De aici i s-a şi tras porecla de Anton-**Strela**, cu care a rămas până ce el însuşi şi-a schimbat numele în **Strelov**” (*Ibidem*, p. 223).

[13] „Nu mai rămăsese în acest om nimic din acea uşurinţă de săgeată cu care se lansase odinioară din arc. [...] Nu mai era Antoşka cel de altădată slab şi istovit, care aştepta doar un semn ca s-o ia la picior, încotro l-or duce ochii; dimpotrivă a devenit un om voinic, ajuns, spătos, cu pomeţii laţi, cu o bărbuţă pufoasă de culoarea paiului şi cu nişte ochi înguşti care îi alergau neastâmpăraţi” (*Ibidem*, p. 252).

BDD-A6371 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Vinţeler, Alla, Vinţeler, O., *Câteva consideraţii pe marginea onomasticii literaturii ruse*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 167-183.

Магазаник, Е. Б., *Ономатопоэтика или* ***говорящие имена*** *в литературе*, Ташкент, 1978.

Успенский, Л. В., *Слово о словах*: *Ты и твое имя*, Ленинград, 1962.

Салтыков-Щедрин, М. Е., *Собрание сочинений*, том 5, том 6, Москва, 1951.

Saltâkov-Şcedrin, M. E., *Opere*, vol. 5, vol. 6, Bucureşti, 1961.

Об именах некоторых персонажей русской литературы
(Резюме)

В работе рассматриваются имена некоторых персонажей русской литературы и показываются их возможные коннотации.

BDD-A6371 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:29:32 UTC)